

Asia: VN/10378/2019

Lausuntopyyntö henkilötunnuksen uudistamista pohtineen työryhmän loppuraportista

Lausunnonantajan huomiot ehdotuksen vaikutuksista oman organisaation näkökulmasta

Toimintatapoihin liittyvät suorat ja epäsuorat vaikutukset

-

Arvioidut kustannusvaikutukset

-

Muut vaikutukset

-

Aikataulu ja siirtymäajat

-

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

SOSTE kannattaa esitetyn uudistuksen tavoitteita, keskeisimpinä niistä sukupuolineutraalius ja sen mahdollistaminen, että henkilötunnus voidaan myöntää nykyistä laajemmalle henkilöryhmille. Nämä muutokset poistaisivat monia niistä ongelmista, joita niin sukupuolivähemmistöihin kuuluvat kuin maahan esimerkiksi työhön, opiskelemaan tai turvapaikanhakuun tulevat ihmiset joutuvat kohtaamaan asioidessaan eri tahojen kanssa.

Uudistuksen yhteydessä tulisi tarkastella myös mahdollisuutta henkilötunnuksen myöntämiseen kuolleena syntyneelle lapselle. Näin tieto kuolleena syntyneistä saataisiin väestörekisteriin ja osaksi lapsen vanhempien tietoja. Nykyisellään se ei ole mahdollista eikä lasta ”ole virallisesti ollut olemassa”, vaikka lapsen syntyminen luo oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen vanhemmille.

Näiden ryhmien pulmien lisäksi raportin mukaan yksilön kannalta keskeinen ongelma on se, että henkilötunnuksia kerätään tarpeettomasti tietojen yhdistelytarkoituksessa tai käytetään virheellisesti tunnistautumisen välineenä. Tätä asiointilaa uusi tunnus ei itsessään muuta, koska mikään ei estä toimimasta sen kanssa samalla tavoin. Raportin mukaan jatkotyössä onkin tarkasteltava, voidaanko tunnuksen käyttöä jotenkin rajoittaa säädöstoimin. Tällainen työ olisi toki mahdollista jo nykyisenkin tunnuksen aikana.

Työryhmän raportti käsittelee monia kysymyksiä, joihin siitä ei kuitenkaan löydy vastausta. Lukijaa jää askarruttamaan esimerkiksi se, miten ihmisen tunnistautuminen monissa arkipäivän tilanteissa tapahtuu.

Raportissa todetaan, että uuden tunnuksen rooli olisi henkilötietojen kytkeminen toisiinsa eri rekistereiden ja palvelujen välillä. Sen mukaan ihmisen ei käytännössä tarvitsisi muistaa aktiivisesti omaa tunnustaan, koska sitä ei pitäisi tarvita missään henkilökohtaisessa asioinnissa. Tunnistaminen tulisi toteuttaa erilaisiin tunnistamistapoihin ja -välineisiin perustuen. Tunnistamisvälineinä raportissa mainitaan pankkitunnisteet, mobiilivarmenteet ja henkilökorttiin sisältyvät kansalaisvarmenteet.

Kaikki toiminta ja palvelut eivät kuitenkaan tulevaisuudessakaan ole sähköisiä; sisältyykö uudistukseen se, että uusi tunnus merkittäisiin esimerkiksi passeihin ja henkilökortteihin? Jos ei, niin miten varmistetaan, että mainittujen asiakirjojen avulla tunnistautuneen henkilön tiedot kytkeytyvät oikeaan tunnukseen esimerkiksi silloin, kun henkilö käyttää jotain hänelle myönnettyä julkista palvelua, jota tarjoaa yksityinen palveluntuottaja? Pitääkö kaikkien ihmisten kaikissa käytännön tilanteissa pystyä tunnistautumaan sähköisillä välineillä? Pitääkö jokaisen toimijan, pienenkin, joka tuottaa jotain julkista palvelua, hankkia järjestelmä sähköistä tunnistamista varten?

Säilyisikö syntymäaikatieto passeissa ja henkilökorteissa? Toisin kuin sukupuoleen, ihmisen ikään kytkeytyy monia arkipäivän toimintoihin liittyviä oikeuksia, velvollisuuksia ja etuuksia sekä vastaavia ulkopuolisten toimijoiden vastuita. Esimerkiksi tupakkatuotteiden tai alkoholipitoisten juomien ostaminen edellyttää tiettyä ikää; elokuvissa on ikärajoituksia; niin kauppojen kuin elokuvateattereidenkin henkilökunta on vastuussa ikärajojen noudattamisesta. Toisaalta elokuvateattereissa, teattereissa, konserteissa, uimahalleissa, liikennevälineissä jne. on myös lapsialennuksia. Kassatyöntekijöiden ja esimerkiksi linja-autonkuljettajien tulee voida tarvittaessa tarkistaa henkilön ikä välittömästi ja helpolla tavalla; Siihen ei tarvita henkilötunnusta, mutta syntymäaika kylläkin. Vastaavia alennuksia tai etuuksia on myös ikäihmisillä. Pelkästään iän todentamiseen, etenkin näiden ihmisryhmien kohdalla ja mainituissa tilanteissa, sähköisen tunnistautumisen käyttäminen ei vaikuta parhaalta keinolta.

Oma lukunsa ovat myös työnantajien velvoitteet, joista osa, alkaen velvoitteesta varmistaa henkilön oikeus tehdä työsopimus, on sidottu työntekijän ikään. Jos ikä ei käy ilmi henkilön asiakirjoista, niin

millä menettelyllä se on tarkoitus todentaa? Kysymys on olennainen niin työnantajien ja vastaavien ikätietojen tarvisijoiden kuin digi- ja väestörekisterivirastonkin resurssien kannalta.

Jos uusi tunnus merkitään passeihin ja henkilökortteihin syntymäajan lisäksi, niin kadonneista henkilöllisyysasiakirjoista löytyneiden henkilöiden identiteettien hyödyntäminen on, toisin kuin raportti antaa ymmärtää, edelleen mahdollista, ehkä jopa entistä laajamittaisemmin, ellei tunnusta vaihdeta toiseksi. Tunnuksen vaihtaminen on periaatteessa entistä helpompaa, kun se ei ole sidoksissa henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, mutta tulisiko siitä helpompaa käytännössä ja miten se toteutettaisiin, ottaen huomioon kaikki eri rekisterit, joihin tunnus toimisi avaimena?

Uusia tunnuksia voitaisiin myöntää eri tavoin ja eriasteisella varmuudella todennetun henkilöllisyyden perusteella. Uudessa järjestelmässä tiedot henkilön rekisteröinnin yhteydessä tehdyn tunnistamisen tavasta ja hänestä rekisteriin tallennettujen tietojen lähteestä tallennettaisiin väestörekisteriin. Vain sellaisella näitä tietoja käyttävällä taholla, jolle olisi lailla säädetty oikeus näitä tietoja käsitellä, olisi mahdollisuus tehdä arviointia kyseisen henkilön luotettavuudesta sen omassa toiminnassa. Raportissa todetaan näiden lisätietojen olevan uudistuksen tietoteknisesti, lainsäädännöllisesti ja toiminnallisesti kaikkein haastavin osuus. Siihen, mille kaikille tahoille oikeus näiden lisätietojen käsittelyyn tulisi säätää, raportti ei ota mitään kantaa.

Uuden järjestelmän on tarkoitus olla hajautettu, eli tunnuksia voisivat myöntää ja niitä hallinnoida useat eri viranomaiset, joita myöskään ei raportissa määritellä millään lailla, lukuun ottamatta sitä, että biometrisiä tunnisteita käsittelevät ainoastaan poliisi ja maahanmuuttoviranomaiset. Biometrinen tunnisteiden käsittelyn rajoittamista on pidettävä yksilön tietoturvan kannalta hyvänä ratkaisuna, mutta muiden viranomaisten roolit ja toimivallat jäävät käsittelemättä.

Kaiken kaikkiaan raportti jättää avoimiksi niin monia kysymyksiä, että kokonaisuus jää varsin vaikeasti hahmotettavaksi etenkin uudistuksen käytännön vaikutusten osalta. Näihin lukeutuvat myös kustannusvaikutukset. Monilla sosiaali- ja terveysalan yhdistyksillä ja säätiöillä on palvelutoimintaa, jota valtaosin toteutetaan ostopalveluina eli viranomaisten ihmisille hankkimina julkisina sosiaali- ja terveyspalveluina. Sote-asiakastietojärjestelmissä henkilötunnus usein on yhtenä eri tavoin käytettynä tietokenttänä. Myös perinteiseen yhdistystoimintaan osallistuvia henkilöitä identifioidaan usein henkilötunnusten avulla. Järjestöt toimivat myös työnantajina siihen liittyvine velvoitteineen. Raportin kuvaamien muutosten kustannusvaikutuksia järjestöille on tässä vaiheessa mahdotonta täysin arvioida. Siihen, kuten myös yksittäisiin ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointiin, tarvittaisiin kattavampaa tietoa uuden järjestelmän käytännön toteutuksesta.

SOSTE pitää tärkeänä uudistuksen vaikutusten perusteellista ja laaja-alaista selvittämistä ja sitä, että sidosryhmät otetaan mukaan jatkovalmisteluun. Kansalaisjärjestöjen voidaan olettaa olevan tärkeässä asemassa uudistusta koskevan tiedon ja tuen tarjoamisessa yksittäisille ihmisille. Jatkovalmistelussa tulee huolehtia siitä, että järjestöt itse saavat riittävän tuen ja resurssit

muutokseen. Jatkotyötä on paljon ja siihen nähden uudistuksen aikataulu vaikuttaa kovin tiukalta. Siksi jatkovalmistelun tulisi kattaa myös aikataulun (uudelleen)arviointi.

Väätämäinen Kirsi
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry